

Czarnecki, Stanisław

Symposium historii geologii w Erewanie i utworzenie Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/1, 236-239

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ków XIX i XX, geologii, cytologii), jak i monografie wybranych problemów naukowych: teorii równoległych, pojęcia całki, metod fizyki statystycznej, teorii roztworów, odkrycia izotopów, nauki o fotosyntezie w XX w. itp. Problematyka historii techniki koncentruje się na dziejach techniki najnowszej; radioelektroniki, hydromechaniki technicznej, techniki raketowej itp. Niektóre z opracowań tego rozdziału mają być wykonane zespołowo.

Plan nie zawiera ani tematów biograficznych, ani dziejów poszczególnych instytucji naukowych, opracowania takie nie zostały zapewne uznane za dostatecznie ważne, by wejść do planu pięcioletniego.

E. O.

SYMPOZJUM HISTORII GEOLOGII W EREWANIE I UTWORZENIE MIĘDZYNARODOWEGO KOMITETU HISTORII NAUK GEOLOGICZNYCH

W Erewanie odbyło się w dniach 6—12 czerwca 1967 r. międzynarodowe sympozjum, poświęcone historii nauk geologicznych oraz dziejom górnictwa i hutnictwa Armenii. W czasie obrad sympozjum utworzono międzynarodowy komitet koordynujący badania w zakresie historii nauk geologicznych.

Sympozjum zorganizowane zostało przez Akademię Nauk Armeńskiej SSR przy współudziale Akademii Nauk ZSRR, w wyniku uchwały XXIII Międzynarodowego Kongresu Geologicznego w Delhi w 1964 r.

Inicjatywę powołania stałej organizacji międzynarodowej koordynującej i ułatwiającej rozwój badań nad historią nauk geologicznych wysunął przed kilku laty kierownik Pracowni Historii Geologii Instytutu Geologicznego AN ZSRR, prof. W. W. Tichomirow. Drogą korespondencji i bezpośrednich kontaktów przeprowadził on konsultacje z wieloma geologami z różnych krajów europejskich i pozaeuropejskich, zajmującymi się historią swej dyscypliny. W wyniku tych konsultacji wniosek delegacji radzieckiej na Kongresie w Delhi o utworzenie takiej organizacji został jednogłośnie przyjęty. Kongres powierzył przeprowadzenie prac przygotowawczych komitetowi organizacyjnemu pod przewodnictwem prof. I. I. Gorskiego (ZSRR) i W. W. Tichomirowa.

Organizatorzy potrafili zainteresować przygotowującym sympozjum szeroki krąg pracowników naukowych, o czym świadczy liczba zgłoszonych referatów. W sympozjum wzięło udział ok. stu geologów z różnych republik Związku Radzieckiego oraz trzydziestu uczestników zagranicznych z Anglii, Belgii, Czechosłowacji, Danii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Japonii, Nowej Zelandii, NRD, NRF, Polski, Stanów Zjednoczonych i Szwecji.

Program sympozjum przewidywał w ciągu dwóch pierwszych dni referaty zagranicznych i radzieckich historyków geologii, a w trzecim dniu — referaty o historii kultury, geologii i górnictwa Armenii przygotowane przez naukowców armeńskich; pozostałe dni przeznaczono na wycieczki terenowe. W czasie pierwszych trzech dni miały również zostać przeprowadzone prace organizacyjne nad utworzeniem Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych.

Sympozjum w Erewanie było pierwszym poświęconym wyłącznie historii nauk geologicznych. Rozwój tej dziedziny badań przebiega w poszczególnych krajach bardzo różnorodnie, co wyraźnie zaznaczyło się w tematyce i treści zgłoszonych referatów. Organizatorzy pozostawili przy tym uczestnikom swobodę wyboru tematów, co dało w efekcie interesujący obraz bardzo różnego traktowania badań w zakresie historii nauki, a w szczególności historii nauk geologicznych.

Dwa z zapowiedzianych referatów miały charakter bardziej ogólny. W. W. Tichomirow przedstawił swe poglądy na ważniejsze elementy rozwoju geologii na różnych etapach jej historii, a M. J. S. Rudwick (Anglia) zajął się rolą sprzeczności poglądów w rozwoju geologii. Niestety, drugi z tych referatów wskutek nieobecności autora przedstawiony został jedynie w formie powielanego streszczenia.

Najliczniejszą grupę referatów stanowiły opracowania rozwoju całości nauk geologicznych lub jakiejś ich gałęzi w danym kraju i okresie. Tak więc G. W. White (Stany Zjednoczone) mówił o pierwszym etapie rozwoju geologii w Ameryce w latach 1803—1835, K. Zapletal (Czechosłowacja) — o historii geologii w Czechosłowacji, J. M. L. de Azcona (Hiszpania) — o historii geologii w Hiszpanii w wiekach XVIII i XIX, G. Regnall (Szwecja) — o geologii i paleontologii w Skandynawii w XIX w., a G. Murray (Stany Zjednoczone) — o rozwoju nauk geologicznych w prowincjach atlantyckich i w rejonie Zatoki Meksykańskiej. Referaty: K. Erguvanlioglu (Turcja) o rozwoju geologii w Turcji oraz K. Maślankiewicz (Polska) o początkach polskich badań nad petrografią węgla, nie zostały wygłoszone wskutek niemożności przybycia ich autorów na sympozjum.

Drugą grupę referatów stanowiły opracowania historii pewnych zagadnień naukowych oraz historii prac wybitnych badaczy w nawiązaniu do ich wkładu w rozwój dyscypliny, której się poświęcili. Referat J. W. Batuszkowej (ZSRR) dotyczył niektórych prawidłowości rozwoju poglądów o budowie Ziemi, R. Martensa (NRF) — niektórych aspektów matematycznej analizy form morfologicznych Europy w XIX w., D. I. Gordiejewa (ZSRR) — rozwoju nowych kierunków w hydrogeologii, A. I. Rawikowicza (ZSRR) — katastrofizmu, uniformizmu i ewolucjonizmu w geologii XIX w., M. Guntaua (NRD) — prac geologicznych i mineralogicznych, A. G. Wernera, C. J. Schneera (Stany Zjednoczone) — E. Emmons'a i początków amerykańskiej stratygrafii, a S. Czarnieckiego (Polska) — pierwszego wykładowcy mineralogii na krakowskim uniwersytecie J. Jaśkiewicza.

Dwa referaty nawiązywały do problematyki archeologicznej: N. Spjeldnaes (Dania) mówił o wydobyciu żelaza w Skandynawii w okresie prehistorycznym, a A. Cayeux (Francja) — o neolitycznych kopalniach krzemienia w Hardivillers. Zagadnienie znajomości japońskich złóż żelaza w najwcześniejszym okresie ich eksploatacji przedstawił T. Watanabe (Japonia).

Ponadto W. W. Tichomirow i A. I. Rawikowicz (ZSRR) zapoznali uczestników sympozjum z rozwojem badań z zakresu historii geologii w Związku Radzieckim, a L. W. Gromow (ZSRR) omówił rozwój geologii ekonomicznej i poglądów na racjonalną eksploatację złóż.

Duża liczba referatów nie pozwalała na rozwinięcie szerszej dyskusji w czasie trwania posiedzeń. Natomiast, jak to zwykle bywa na tego rodzaju międzynarodowych spotkaniach, ożywiona wymiana poglądów, doświadczeń i informacji odbywała się przez cały czas trwania sympozjum w chwilach wolnych od zebrań w obrębie mniejszych grup, zainteresowanych zbliżoną problematyką.

W pierwszym dniu obrad powołana została komisja dla przygotowywania statutu, rezolucji i propozycji składu mającego powstać Komitetu. Jej przewodniczącym został prof. I. I. Gorski, a członkami: N. A. Bielajewski (ZSRR), A. Cayeux, S. Czarniecki, V. A. Eyles (Anglia), R. Hooykaas (Holandia), G. W. White, K. Zapletal oraz sekretarz generalny Kongresu Geologicznego, prof. W. van Leckwijck (Belgia). Komisja przedstawiła na ogólnym zebraniu delegatów w trzecim dniu obrad projekt statutu i rezolucji, które zostały zatwierdzone. Jednocześnie wybrano pierwsze kierownictwo Komitetu. W skład biura prezydialnego weszli profesorowie: W. W. Tichomirow jako przewodniczący, K. Maślankiewicz jako sekretarz generalny, R. Hooykaas jako wiceprzewodniczący dla Europy, G. W. White jako wiceprzewodniczący dla Ameryki Północnej, Roy (India) jako wiceprzewodniczący dla Azji oraz J. Kořan (Czechosłowacja), M. J. de Azcona, V. A. Eyles, Vallance (Australia),

Kabayashi (Japonia), G. Regnell, I. I. Gorski. Jedno miejsce w biurze prezydijskim pozostawiono dla przedstawiciela Ameryki Południowej.

Wybór przedstawicieli Polski na stanowisko sekretarza generalnego Komitetu był, jak podkreśliło to wielu delegatów, dowodem wysokiego uznania dla zasług prof. K. Maślankiewicza na polu prac w dziedzinie historii nauk geologicznych oraz wysokiej oceny rozwoju tej dziedziny badań w Polsce.

Na pierwszym zebraniu prezydium wybrało dwudziestu członków korespondentów Komitetu, m.in. z Polski prof. A. Łaszkiewicza i dra S. Czarnieckiego.

W drugiej części sympozjum uczeni armeńscy przedstawili w 11 referatach najnowsze wyniki swych badań. Rewelacyjne rezultaty poszukiwań archeologicznych na stanowiskach dawnych kultur z ostatnich trzech tysiącleci przed naszą erą zreferowali: B. N. Arakelian, K. A. Mekerczian i E. W. Kanzadian oraz A. T. Aslanian i S. A. Sardarian; niektóre z tych stanowisk uczestnicy sympozjum mieli możliwość zobaczyć w czasie wycieczek. W referacie E. G. Małhasiana, S. S. Mekercziana i K. N. Puffengoltza przedstawiono historię badań geologicznych Armenii, a w kilku dalszych — omówiono wybrane zagadnienia z najwcześniejszych okresów rozwoju nauk o Ziemi w Armenii.

Uzupełnieniem i ilustracją tych referatów były wycieczki w ostatnich dniach sympozjum. Na ich trasach, w okolicach jeziora Sewan, na wykopaliskach rzymskiej fortecy Garni, skalnego klasztoru Guegard z XII w. i starożytnego centrum górniczo-metalurgicznego w Metsamorze, uczestnicy mieli możliwość zapoznania się z niektórymi zagadnieniami geologii, historii górnictwa i hutnictwa oraz zabytkami dawnych kultur Armenii.

Szczególne zainteresowanie wzbudziły świetnie zachowane relikty hutnictwa miedzi w Metsamorze z III—I tysiąclecia p.n.e. Wykopaliska prowadzone przez armeńską Akademię Nauk w latach 1965—1966 odsłoniły tu pięć warstw kulturowych zawierających bogaty materiał archeologiczny. W warstwie ze schyłku I tysiąclecia p.n.e. znaleziono liczne piece hutnicze, urządzenia do wzbogacania rudy, wspaniale zachowany ołtarz i pozostałości świątyni urano-solarnej. W niewielkim pawilonie urządzona została na czas sympozjum wystawa najciekawszych narzędzi, półfabrykatów i wyrobów wydobytych w czasie prac wykopaliskowych.

Uczestnicy sympozjum zwiedzili również obserwatorium astrofizyczne armeńskiej Akademii Nauk w Byurakan oraz Metanadaran — skarbnicę rękopisów armeńskich, w której zgromadzono ponad 10 tys. tomów rękopisów i setki tysięcy dokumentów i miniatur armeńskich.

W Erewanie goście zagraniczni mieli możliwość zapoznania się z bogatymi zbiorami muzeów historycznego i geologicznego oraz z galerią sztuki.

Należy podkreślić iż przygotowanie organizacyjne sympozjum stało na bardzo wysokim poziomie. Materiał informacyjny (przewodniki, streszczenia referatów, program itp.) przygotowano w trzech językach, armeńskim, rosyjskim i angielskim. W czasie obrad czynna była grupa biegłych tłumaczy, co znakomicie ułatwiało przebieg dyskusji. Na podkreślenie zasługuje również duże zainteresowanie pracami sympozjum miejscowego środowiska naukowego, a także społeczeństwa Erewanu. Świadczył o tym zarówno liczny udział w odczytach przedstawicieli różnych dziedzin nauki z Erewanu, jak i obszerny serwis informacyjny o sympozjum podawany przez miejscową prasę i radio.

Warto wspomnieć, iż duże zainteresowanie wzbudziła postać Jana Jaśkiewicza, pierwszego wykładowcy mineralogii na krakowskim uniwersytecie, z pochodzenia Ormianina. Na zorganizowanej w czasie sympozjum wystawie polskich publikacji z zakresu historii geologii znajdowało się m.in. kilka prac poświęconych temu uczoneму, tak iż zainteresowani mogli szerzej zapoznać się z jego działalnością naukową i życiem.

W przemówieniu witającym sympozjum przewodniczący armeńskiej Akademii Nauk, znany astronom W. A. Ambarcumian podkreślił symboliczne znaczenie zwołania pierwszego międzynarodowego sympozjum historii geologii do Armenii, kraju posiadającego jedne z najstarszych na świecie ślady górnictwa i hutnictwa, które nie mogły przecież rozwijać się bez pewnego stopnia znajomości zjawisk geologicznych. Prof. Ambarcumian wskazał również na wielkie znaczenie badań nad historią nauki dla aktualnego rozwoju jej dyscyplin.

Zarówno przebieg sympozjum, jak fakt utworzenia Komitetu Historii Nauk Geologicznych pod egidą Międzynarodowego Kongresu Geologicznego ukazują prawdziwość tego twierdzenia na przykładzie historii geologii. Prace w tym zakresie przestały być w wielu krajach traktowane jako uboczny przedmiot zainteresowań poszczególnych pracowników nauki, a uzyskują rangę odrębnej dyscypliny w obrębie nauk geologicznych. W niektórych krajach, jak np. w Związku Radzieckim i Stanach Zjednoczonych utworzone zostały katedry historii geologii i specjalne instytuty naukowo-badawcze. Rozwój badań przyniósł zarazem odpowiedź na dyskutowane u nas przed kilku laty pytanie, kto powinien zajmować się historią nauk geologicznych — historyk czy też geolog: wśród coraz liczniejszych pracowników nauki zajmujących się w różnych krajach historią geologii widzimy niemal wyłącznie geologów, czynnych również na innych polach nauk geologicznych. Nie brak wśród nich również przedstawicieli najmłodszego, szybko rozwijającego się kierunku — sedimentologii (prof. A. V. Carozzi i prof. W. Wassojewicz).

Przyszłość okaże w jakim stopniu powstanie Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych wywrze wpływ na rozwój tych badań. Można jednak żywić nadzieję, iż Komitet umożliwi nadanie bardziej jednolitego charakteru pracom w poszczególnych krajach i pozwoli na pełniejszą ich koordynację w skali międzynarodowej.

Stanisław Czarniecki

Stany Zjednoczone

PRACE NAD SŁOWNIKIEM BIOGRAFICZNYM UCZONYCH

Podjęte przed paru laty w Stanach Zjednoczonych prace nad *Słownikiem biograficznym uczonych*¹ mają doprowadzić w 1969 r. do opublikowania pierwszego z zamierzonych 6—7 tomów wydawnictwa; tom ten będzie obejmował nazwiska zaczynające się na A i B. Planuje się zakończenie całości prac w ciągu 8 lat.

Wykaz haseł całości *Słownika* obejmował wiosną 1967 r. 4502 nazwisk², których podział według dyscyplin był następujący: astronomia — 735, biologia — 1326, chemia — 422, nauki o Ziemi — 451, matematyka — 673, fizyka — 398, nauki techniczne — 200, filozofia — 251, organizatorzy nauki — 46.

W wykazie tym zwraca uwagę rezygnacja — pomimo pierwotnych zapowiedzi — z przedstawicieli nauk społecznych (z wyjątkiem filozofii) oraz niespodziewanie duży udział biologów, astronomów i matematyków przy bardzo skromnym udziale fizyków.

Skład redakcji *Słownika* jest następujący: redaktor naczelny i redaktor działów: filozofii i organizatorów nauki — prof. Ch. C. Gillispie, redaktor działu matematyki — prof. C. B. Boyer (autor wydanej w 1964 r. w przekładzie polskim *Historii*

¹ Por. informację o tym wydawnictwie w nrze 3/1966 „Kwartalnika”, s. 319.

² Do listopada 1967 r. liczba ta urosła do 4645.